

***Circumspecti cives* – obywatelskość w miastach nadbałtyckiej Hanzy. Studium komparatystyczne**

Istotą projektu *Circumspecti cives* jest obywatelskość w średniowiecznych gminach miejskich. Ramą chronologiczną jest epoka średniowiecza (XII-pocz. XVI w.), a ramą geograficzną miasta południowego i południowo-wschodniego wybrzeża nadbałtyckiej Hanzy: dolne Niemcy, Pomorze, Prusy i Inflanty. Obywatelstwo miasta było zatem przede wszystkim wyróżnikiem prawnym i społecznym, przyznawanym członkom miejskiej społeczności. Ze statusem tym wiązały się pewne prawa, przywileje i obowiązki, zróżnicowane regionalnie i czasowo. W skali nadbałtyckiej Hanzy problematyka ta nie była jeszcze przedmiotem systematycznych badań porównawczych, stąd też projekt ten ma na celu ich podjęcie. Ale obywatelstwo nie było jedynie kwestią etykiet prawnych: było również swoistym celem, wartością i normą społeczną, oczekiwanym, kreowanym i powielanym modelem miejskiego życia. Przyjęcie takiego podejścia do obywatelstwa na obszarze nadbałtyckim oznacza poszerzenie zakresu naszych pytań badawczych. Obywatelstwo w ramach tego projektu będzie zatem analizowane na trzech poziomach: formalno-prawnym, poziomie społeczno-politycznego porządku (hegemonii) oraz poziomie idei, modeli i mentalności.

I. Kto jest obywatelem?

W wyniku pierwszego poziomu badawczego zespół badawczy stworzy dwa katalogi - A (Katalog Źródeł Obywatelskości) i B (Katalog Źródeł o Obywatelskości). Katalog A wypełni zadanie organizacji formalnych i prawnych danych dotyczących obywatelskości w miastach bałtyckiej Hanzy przez cały średniowieczny okres, umożliwiając śledzenie dynamiki wprowadzania określonych norm prawnych i zapisów w poszczególnych miastach, ich przekształceń, związków między nimi, a także sposobów wprowadzania tych norm. Aby Katalog A spełnił swoją rolę, badacze będą dla każdego miasta poszukiwać i opracowywać wszystkie istniejące dane źródłowe dotyczące przyjęć do prawa miejskiego/grona obywateli, wyłączeń z prawa miejskiego/wykluczonych obywateli, obowiązków obywateli oraz praw obywateli. Katalog B będzie katalogiem pomocniczym. Zorganizuje on, w formie bazy danych, wszystkie znalezione przez badaczy źródła historyczne dotyczące kwestii obywatelskości w regionie nadbałtyckiej Hanzy.

II. Jaka jest pozycja obywatela w polityce miasta?

Drugi poziom analizy ma na celu rozpoznanie rzeczywistej pozycji grona obywatelskiego w danym systemie politycznym oraz obserwację zmian w niej zachodzących w czasie. Jest to innowacyjne podejście, ponieważ wykracza poza postrzeganie obywatelstwa jedynie w kontekście walki o władzę: obywatelstwo nie musiało automatycznie zakładać uczestnictwa w władzy, tak jak to rozumiemy dzisiaj.

III. Czym się charakteryzuje bycie dobrym obywatelem?

Trzeci poziom zakłada, że obywatelstwo jako spektrum postaw, bardziej lub mniej zinternalizowanych norm, pojęć i wspólnych aspiracji członków społeczności, było koncepcją podatną na zmiany i wpływy. Osoba otrzymująca przywileje związane ze statusem obywatela danego miasta stawała się częścią społeczności, w której dalsze istnienie wymagało spełnienia warunków, zazwyczaj mających na celu skłonienie obywatela do dążenia do określonego modelu dobrego, uczciwego, pracowitego i uczciwego obywatela. Wydaje się, że ten model mógł być oparty na ideale wspólnego dobra. Chcielibyśmy szerzej zbadać modele i ideały dobrego obywatela.

Temat obywatelskości jest obecnie często podejmowany przez historyków miast, historyków systemu politycznego i historyków prawa. Pomimo zainteresowania tym problemem w różnych kręgach naukowych, dotąd nie podjęto żadnych badań nad tym zagadnieniem w zakresie tematycznym zaproponowanym w tym projekcie, obejmującym miasta nadbałtyckiej Hanzy; nie było też badań o systematycznych i porównawczych ambicjach, jakie proponuje ten projekt. Nowatorstwo projektu wynika przede wszystkim z ram geograficznych, zakresu analitycznego i podejścia metodologicznego. Zespół badawczy spodziewa się, że w trakcie realizacji projektu ustali, jak idee i ich sposoby wyrażania, modele aspiracji społeczności oraz kryteria akceptacji i wykluczenia były modyfikowane i zapożyczane między ośrodkami miejskimi regionu nadbałtyckiej Hanzy. Ponieważ celem projektu jest, prócz porównawczych badań nad rozumieniem obywatelskości w poszczególnych miastach, także śledzenie rozwoju idei obywatelskości, jej przekształceń, pochodzenia, recepcji między gminami, nasze badania mają stanowić istotny wkład w rozwój badań nad kulturą Hanzy. Szeroki zakres terytorialny planowanych badań, obejmujący miasta należące do różnych kręgów politycznych (wendyjskie, pomorskie, pruskie, inflanckie) powinien dać możliwość zrozumienia, z jednej strony, zjawiska obywatelskości charakterystycznego dla całego obszaru Hanzy, a z drugiej strony, lokalnej specyfiki kultury miejskiej.

Skala i zakres problemu wymagają dostępu do różnorodnych historycznych źródeł dotyczących średniowiecznej historii miast nadbałtyckiej Hanzy: źródeł normatywnych (przywilejów, aktów prawnych, statutów, protokołów bractw i cechów) wydawanych przez władze terytorialne i społeczności miejskie, źródeł historiograficznych (kronik miejskich i innych należących do grupy pism pragmatycznych) oraz innych rodzajów źródeł (takich jak akta sądowe, listy, oficjalne petycje czy księgi rachunkowe). Realizacja zadań projektowych wymaga przeprowadzenia badań w polskich i niemieckich archiwach: w Hamburgu, Lubece, Rostocku, Brunszwiku i Wismarze.